

การสำรวจและเก็บข้อมูลอย่างมีส่วนร่วมเพื่อจัดทำระบบฐานข้อมูลป่าชุมชน
 ในหมู่บ้านวนศาสตร์ชุมชนต้นแบบ

กรณีศึกษา บ้านเจ็ดลูกเนิน หมู่ที่ 10 ตำบลชากบก อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง

บทคัดย่อ

การสำรวจและเก็บข้อมูลอย่างมีส่วนร่วมเพื่อจัดทำระบบฐานข้อมูลป่าชุมชนในหมู่บ้านวนศาสตร์ชุมชนต้นแบบมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เครื่องมือด้านวนศาสตร์ชุมชนและวิธีการจัดทำข้อมูลในหมู่บ้านวนศาสตร์ชุมชนต้นแบบ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องตามสภาพความเป็นจริงโดยความร่วมมือระหว่างเจ้าหน้าที่กับชุมชน โดยคาดว่าผลการศึกษานำไปสู่การจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

ศึกษาชุมชนโดยการพูดคุยซักถามกับผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติชุมชน จัดทำแผนที่ชุมชน โดยเจ้าหน้าที่ร่วมกับผู้ให้ข้อมูล จัดทำแผนที่ชุมชน และใช้ชุดคำถาม สัมภาษณ์สมาชิกครัวเรือนที่เป็นตัวแทนของกลุ่มฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม จำนวน 112 ราย ศึกษาทรัพยากรธรรมชาติ และร่วมกันกำหนดโซนป่าต่างๆ และวางแผนผังตัวอย่างขนาด 10 x 50 เมตร จำนวน 2 แปลง ศึกษาชนิดพรรณไม้ยืนต้น โดยวัดความโต ความสูง เส้นรอบวง ความกว้างของเรือนยอด และชนิดของลูกไม้ และกล้าไม้ในแปลง ศึกษาการใช้และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยการใช้ชุดคำถาม สัมภาษณ์กลุ่มคนที่ใช้ประโยชน์จากป่าในชุมชน ถึงชนิดผลผลิตจากป่า ช่วงเวลาเก็บหา ส่วนที่ใช้ กลุ่มคนที่มาใช้ ความถี่ วิธีการเก็บหา ประเมินความเชื่อประเมินแนวโน้มการใช้และสภาพการใช้ทรัพยากร และจัดทำแผนที่การถือครองและการใช้ประโยชน์ที่ดินภายในชุมชน ศึกษาการบริหารจัดการป่า โดยใช้แบบสอบถามในการถามคณะกรรมการป่าชุมชน และกลุ่มคนต่างๆในชุมชน ต่อมุมมองและความคิดเห็นต่อปัญหาและแนวทางในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น และนำมาสรุปในเชิงพรรณนา สรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

ชุมชนบ้านเจ็ดลูกเนิน ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2523 โดยคนกลุ่มแรกที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานเป็นชาวบ้านจากตำบลนาตาขวัญ อำเภอเมือง และอำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง ได้มาบุกเบิกป่าเพื่อตั้งบ้านเรือนและเป็นพื้นที่ทำการเกษตร เนื่องจากเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิตของชุมชนในอดีตมีการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้สูง ชุมชนมีการเก็บหาของป่าและล่าสัตว์เพื่อการยังชีพ และเก็บผลผลิตเพื่อเป็นรายได้ในครัวเรือน การเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติในขณะนั้นนับว่าเป็นไปอย่างอิสระ

ปัจจุบันหมู่บ้านเจ็ดลูกเนิน มีบ้านเรือน 156 หลังคาเรือน จำนวนประชากร 768 คน เป็นชาย 392 คน หญิง 376 คน นับถือศาสนาพุทธทั้งหมด ครัวเรือนส่วนใหญ่มีสมาชิก 3-4 คน จำนวนแรงงาน 1-2 คน ราษฎรส่วนใหญ่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ประกอบอาชีพหลักรับจ้างกรีดยางพารา รองลงมาทำเกษตรกรรม ได้แก่ ทำสวนยางพารา ปลูกไม้ผลผสมผสาน และไร่มันสำปะหลัง รายได้เฉลี่ยในครัวเรือนประมาณ 149,058 บาทต่อปี ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเฉลี่ย 144,270 บาทต่อปี มีพื้นที่ทำกินเฉลี่ย 11.2 ไร่ และในหมู่บ้านมีครัวเรือนที่ไม่มีพื้นที่ทำกินเลย คิดเป็นร้อยละ 31.3 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด ครัวเรือนส่วนใหญ่

มีการกู้ยืมเงินจากกลุ่มต่างๆ ในหมู่บ้าน โดยเฉพาะการกู้ยืมเงินจากกองทุนหมู่บ้าน ในขณะที่เดียวกันก็มีเงินออมจำนวนหนึ่งในธนาคารหมู่บ้าน คนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันในลักษณะเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ ของหมู่บ้านเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ด้านความสัมพันธ์กับทรัพยากรป่าไม้มีการพึ่งพิงป่าทั้งในเขตป่าชุมชนและนอกเขตป่าชุมชน ซึ่งในเขตป่าชุมชนมีการพึ่งพิงเป็นแหล่งรายได้เสริมเป็นสำคัญ ชุมชนได้เข้าไปตัดใบตองกล้วยป่าขายเป็นรายได้ผู้ครอบครัว ส่วนพื้นที่ป่านอกเขตป่าชุมชน มีการพึ่งพิงในลักษณะเป็นแหล่งอาหารเพื่อยังชีพ มีการเก็บหาตามฤดูกาล และแหล่งเก็บหาไม้ฟืนเพื่อเป็นเชื้อเพลิงหุงต้มในครัวเรือน และจากการสำรวจป่าชุมชนบ้านเจ็ดลูกเนิน พบว่ามีสภาพป่าเป็นป่าดิบแล้งแบ่งออกเป็น 3 โซน คือ 1) โซนป่าสมบูรณ์ มีต้นปอหุช้างเป็นไม้เด่น มีขนาดความโตมากกว่าพรรณไม้ชนิดอื่นๆ ส่วนพรรณไม้ที่มีความหนาแน่นและมีการกระจายพบในพื้นที่มากที่สุด คือ ต้นเต่าร้าง แต่มีขนาดไม่โตมากนัก พื้นล่างของป่ามีดินพรุดินสูง กระจายอยู่ทั่วไป 2) โซนป่าเฝ้าร่วง (ป่าริมห้วย) มีต้นปอหุช้างเป็นไม้เด่นเช่นเดียวกับโซนป่าสมบูรณ์ แต่พื้นล่างพบต้นกล้วยป่าและสาบเสือ 3) โซนป่าเสื่อมโทรม เป็นป่าที่มีการบุกรุกพื้นที่ปลูกยางพาราในอดีต ปัจจุบันมีการปลูกประคูดันกล้วย และหว่ายเสริมเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยและเป็นอาหารของคนในชุมชน สภาพป่าจึงมีแนวโน้มที่จะอุดมสมบูรณ์ขึ้น นอกจากนี้ในหมู่บ้านเจ็ดลูกเนินมีกลุ่มต่างๆ ที่มีบทบาทในการหนุนเสริมให้เกิดการขับเคลื่อนในการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน กลุ่มที่มีบทบาทโดยตรง ได้แก่ กลุ่มแกนนำชุมชน ส่วนกลุ่มที่คอยกระตุ้นและเป็นผู้เสนอปัญหาต่อชุมชนให้มีการคิดวิเคราะห์แก้ไข ได้แก่ กลุ่มประชาคมหมู่บ้าน กลุ่มชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งถ้ากลุ่มต่างๆ เหล่านี้มีการประสานความร่วมมือกันอย่างจริงจัง จะก่อเกิดพลังชุมชนในการพัฒนาป่าอย่างเป็นรูปธรรม มีการร่วมกันจัดทำแผนการจัดการป่าชุมชนอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมกิจกรรมที่จะนำไปสู่การปลูกจิตสำนึกคนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่า เพื่อให้ป่าชุมชนเป็นแหล่งผลิตอาหารที่ยั่งยืนของชุมชนต่อไป